

HEVŐ PÉTER

Fegyverbe, fegyverbe?

A délszláv háború hatása a németországi zöldmozgalomra

„És nem leselkedik a német baloldalra az az óriási veszély, hogy elveszíti erkölcsseit, lelkét, ha [...] félrehajol ezen új fasizmus és annak erőszakos politikája elől? [...] vajon a mi generációnkat nem fenyegeti egy hasonló politikai-erkölcsi kudarc, mint amilyen az 1930-as években a szüleink és nagyszüleink generációját érte, ha a rendelkezésre álló eszközeinkkel nem szállunk szembe a szörnyűségekkel, és nem teszünk meg minden tőlünk telhetőt a további áldozatok elkerülése érdekében? Vajon az elveink fontosabbak az emberi életelnél, és mi történik az erőszakmentesség elvével, ha meghajol egy, az emberi életet megvető erőszak előtt?”¹ – tette fel kérdéseit egy kifejezetten indulatos hangvételű nyílt levélben Joschka Fischer zöldpárti politikus 1995 erkölcsi dilemmákkal teli nyarán.

A huszonöt évvel ezelőtt Srebrenicában történtek az 1945 utáni Európa egyik legszörnyűbb háborús eseményeként élnek a köztudatban. A balkáni háborút rögzítő tudósítások már korábban is bővelkedtek megrázó képsorokban, mégis Srebrenica vált az egykori Jugoszlávia romjain folyt népirtás jelképévé.² Ezzel

¹ Joschka FISCHER: Die Katastrophe in Bosnien und die Konsequenzen für unsere Partei. *Blätter für deutsche und internationale Politik*, 1995/9. 1148. (A szerző fordítása.)

² Az akkor már évek óta elhúzódó boszniai háború keretein belül, 1995 júliusában a Ratko Mladić vezette boszniai szerb haderő gyakorlatilag komolyabb ellenállás nélkül bevonult a kiéhezettett srebrenicai védett zónába. Hamar kiderült, hogy a helyi muszlim lakosság számára az ENSZ védelme semmilyen biztonságot nem nyújtott a szerbek új, a korábbinál türelmetlenebb etnikai tiszt-

együtt a nyugat-európai hatalmak és az ENSZ közönnyel vegyes tehetetlenségét társítják hozzá (noha ez az álláspont erősen vitatható), amely megadta a NATO Jugoszlávia elleni komolyabb beavatkozásának legitimitását. A kelet-boszniai etnikai tisztogatás eme példája nem csak a mai perspektívából tűnik fordulópontnak, számtalan korabeli forrás tekintette egy bizonyos vörös vonal átlépésének, amellyel – noha a bosnyák, de főként a horvát fél híre sem volt épp makulátlan – a szerbek elveszítették utolsó nyugati támogatóikat.

Az események az akkor még csak néhány éve újraegyesített Németországban különösen nagy vihart kavartak, ahol már egy ideje arról folyt a közéleti vita, hogy a Bundeswehr az ország határain kívül pontosan hova és milyen körülmények között küldheti ki katonáit. Egy pusztán védelmi kérdésen túl a vitának voltak politikai és morális aspektusai is, hiszen Németországnak a világban betöltött új szerepéről, egyszersmind a múltban elkövetett bűnök feldolgozásáról és a tanulságok hasznosításáról szólt. A boszniai fiasco az akkor kormányon lévő kereszténydemokratákat (CDU/CSU) és szabaddemokratákat (FDP) megerősítette abbéli meggyőződésükben, miszerint a németek akár katonai erővel is hozzájárulhatnak a Balkán stabilitásához, az ellenzéki térfélen pedig komoly erkölcsi válságot okozott. Utóbbi jelenség különösen a Zöldeknél (Bündnis 90/Die Grünen) volt markáns, akik közt egyre többen követelték korábbi álláspontjuk felülvizsgálatát. Pontosán milyen érvek ütköztek egymásnak a vita során, és a párton belül mely csoportok küzdöttek az irányvonaluk elfogadásáért? 1995 nyara tekinthető egyáltalán fordulópontnak a Zöldek külpolitikai gondolkodásában, vagy inkább a külső körülményekre adott válaszként, egyfajta szerves „fejlődésről” van szó? Milyen szerepe volt ebben Joschka Fischernek?

A tanulmányban arra teszünk kísérletet, hogy a német Zöldek külpolitikai nézeteinek egy szeletét, elsősorban a Bundeswehr

togatásaival szemben. A muszlim nőket és gyerekeket kitelepítették a zónából, a férfiakra és fiatal fiúkra pedig még szörnyűbb sors várt: a július 12. és 17. között folytatott tömeggyilkosságok során legalább 6975-en veszítették életüket (más számítások szerint 8000–8500-an), gyakorlatilag a holland kéksisakos katonák szeme láttára.

külföldi bevethetőségéről alkotott véleményét egy évtizedre, az 1990-es évekre vonatkozóan kibontsuk. A szakirodalomban kifejezetten e témát részletesen taglaló munkák³ száma csekély, monografikus feldolgozására pedig még nem került sor. Ellenben gyakrabban jelenik meg más tárgykörök mellékszálaként, például a Die Grünen történetét általánosan felölelő írásokban,⁴ vagy a német „out-of-area”-vitát vizsgáló művekben.⁵ Jelen írás forrásait elsősorban a német Bundestag dokumentumai, a politikusok nyilvános beszédei, visszaemlékezései, a velük készített interjúk, a korabeli sajtóanyag és a pártnak a Heinrich Böll Alapítvány levéltárában őrzött iratanyaga képezi.⁶

³ Michael RAITH: *Der rot-grüne Beitrag zur Konfliktregulierung in Südosteuropa. Eine Rollen- und zivilmachttheoretische Untersuchung der deutschen Kosovo- und Mazedonienpolitik*. Nomos Verlag, Baden-Baden, 2006; Christian Y. SCHMIDT: *Die Grünen, die Nato und der Krieg*. In: Klaus BITTERMANN–Thomas DEICHMANN (Hrsg.): *Wie Dr. Joseph Fischer lernte, die Bombe zu lieben*. Verlag Klaus Bittermann, Berlin, 1999; Sebastian SEDLMAYR: *Die aktive Außen- und Sicherheitspolitik der rot-grünen Bundesregierung 1998–2005*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2008.

⁴ Hans-Peter HUBERT (Hrsg.): *Grüne Aussenpolitik*. Verlag die Werkstatt, Göttingen, 1993; Ludger VOLMER: *Die Grünen und die Außenpolitik – ein schwieriges Verhältnis. Eine Ideen-, Programm- und Ereignisgeschichte grüner Außenpolitik*. Westfälisches Dampfboot, Münster, 1998; Markus KLEIN–Jürgen W. FALTER: *Der lange Weg der Grünen. Eine Partei zwischen Protest und Regierung*. C. H. Beck, München, 2003; Manfred GÜLLNER: *Die Grünen. Höhenflug oder Absturz?* Verlag Herder, Freiburg im Breisgau, 2012.

⁵ Az „out-of-area”, vagy „területen kívüliség” vitája elsősorban az NSZK-nak a NATO határain kívül eső katonai szerepvállalásáról szólt. A témával kapcsolatban a legátfogóbb munkák: Nina PHILIPPI: *Bundeswehr-Auslandseinsätze als außen- und sicherheitspolitisches Problem des geeinten Deutschlands*. Peter Lang, Frankfurt a. M., 1997; Timm SCHÖNEBERGER: *Vom Zweiten Golfkrieg zum Kampfeinsatz im Kosovo. Eine Zwei-Ebenen-Analyse der Bundeswehreinsätze in den 90er Jahren*. Springer, Wiesbaden, 2014.

⁶ A kutatás sikeres lebonyolításáért, a levéltár anyagában való eligazodásért és az intézmény széles körű bemutatásáért köszönettel tartozunk az *Archiv Grünes Gedächtnis der Heinrich-Böll-Stiftung* berlini munkatársainak, kiemelten Steffi Rönnefarthnak és Wiebke Winklernek.

Pacifizmus a hidegháború alatt és után

Az 1970-es évek második felében a nyugatnémet társadalmon belül számtalan olyan csoport kereste a politikai önmegvalósítás lehetőségét, amely a már évtizedek óta megmerevedett pártkinálatban nem érezte magát reprezentálva: az 1968-as diákmozgalmak résztvevői, a homoszexuálisok, az atomenergia felhasználásának ellenzői, a feministák, a kiábrándult szociáldemokraták, a környezetvédők és a szovjet mintával nem éppen szimpatizáló, de magukat marxistának vallók tömege. Az általuk indított mozgalmak egy része tipikusan a hidegháború termékének tekinthető, míg mások a nyugatnémet társadalomban végbemenő változások hatására ismerték fel egyáltalán, hogy politikai árvának számítnak. Nem mindenki helyezte közülük, hogy céljaik eléréséhez a törvényhozó szervezetben való szereplés a leghatékonyabb út, de végül 1980. január 13-án, Karlsruhe-ban létrejött a Die Grünen nevű országos párt. Az előbbi dilemmát azzal kívánták feloldani, hogy magukra továbbra is rendszerellenes elemként, az akkori pártviszonyokat felborító „antipártként” tekintettek, köreikben pedig egy ideig egyfajta bázisdemokrácia működött, miközben vezetőiket bizonyos időközönként rotálták, és üléseik teljesen nyilvánosan zajlottak. Legfőbb célkitűzéseik közé az atomerőművek bezárása, a Bundeswehr leszerelése, az egymással szemben álló katonai szövetségek, a NATO és a Varsói Szerződés megszüntetése, valamint bizonyos szociális kérdések hatékonyabb kezelése tartozott. Hangsúlyosan pacifisták, illetve a társadalom marginális csoportjaival szemben szolidárisak voltak, akik felemelték hangjukat a természet kizsákmányolása ellen. A sajtó gyorsan felfigyelt rájuk, és hamarosan az első választási sikereiket arathatták: 1983-ban beköltöztek a Bundestagba, 1985-től pedig már tartományi szinten környezetvédelmi miniszterrel is büszkélkedhettek, Joschka Fischer személyében.

A zöldpárti képviselők a parlamentben eleinte igencsak feltűnő jelenségnek számítottak. Nemcsak az egyszerű öltözködésükkel tűntek ki az öltönyös tömegből, hanem provokatív beszédeikkel oly visszatetszést keltettek, hogy bizonyos parlamenti

bizottságokból az alkotmánybíróság engedélyével kizárták őket, nehogy nemzetbiztonsági szempontból fontos információkat szivárogtassanak ki. A párton belül már kezdettől fogva a „fundamentalisták” és „ökoszocialisták”, valamint a pragmatikus „realisták” próbáltak egymáson felülkerekedni a hosszú távú célokat illetően, vagyis hogy érdemes-e nekik tartományi és szövetségi szinten a kormányzásban részt vállalniuk, vagy ellenzéki erőként a hagyományos pártok „lelkiismereteként” működjenek-e inkább. Az 1989–1990-es európai (és német) változásokkal nem igazán tudtak mit kezdeni, így az újraegyesítés utáni első, 1990-es választásokon kiestek a parlamentből.⁷ Ezzel párhuzamosan azonban az egykori NDK polgárjogi aktivistáiból szerveződött Bündnis 90 meglepő sikert ért el a keletnémet tartományokban, így a zöldmozgalmat a következő négy éven át a keletiek képviselték a Bundestagban. A választási eredmények nagy meglepetést okoztak a párton és a sajtón belül, így az azt követő hónapokban sokan temették a mozgalmat, és valószínűtlennek tartották, hogy a nyugatnémet Zöldek „protestpártként” még valaha visszatérnek a parlamentbe. Jól jellemzi ezt a gondolatot a *Die Zeit* című napilap egyik elemző cikkének néhány mondata: „A Zöldek a jövőt akarták képviselni. Ehelyett most ők már a múlté. Meg akarták óvni a világot a katasztrófa minden formájától. Most pedig ők maguk sodródtak a szakadék szélére.”⁸ Voltak már valóban jobb helyzetben, de az újraegyesítés mámorának lecsillapodása után

⁷ Némely szerző szerint az NDK összeomlása nélkül valószínűleg egy SPD–Grüne koalíció győzedelmeskedett volna az 1990-es választásokon. Helmut Kohl politikájának már 1987-ben komoly ellenlábasai voltak a CDU-n belül, míg Oskar Lafontaine az SPD-ben az „első sorba” verekedte magát. Albert Funk: Die Schwarz-Rot-Gold-Wahlen. *Der Tagesspiegel*, 2013. augusztus 2. Forrás: <http://www.tagesspiegel.de/themen/bundestagswahl-historie/serie-bundestagswahlen-1990-die-schwarz-rot-gold-wahlen/8589106.html> (Letöltve: 2020. 09. 14.) Ettől függetlenül a szociáldemokraták 1989–1990-ben nem ismerték fel a történelmi lehetőséget, Kohl határozott fellépése pedig még egy évtizedre megszilárdította a pártján belüli pozícióját.

⁸ Frank DRIESCHNER–Wolfgang GEHRMANN–Thomas KLEINE-BROCKHOFF–Norbert KOSTREDE–Klaus POKATZKY–Ulrich STOCK–Christian WERNICKE: Wie die zukunft aus dem Parlament verschwand. *Die Zeit*, 1990. december 14. Forrás: <https://www.zeit.de/1990/51/wie-die-zukunft-aus-dem-parlament-verschwand/komplettansicht> 1. (Letöltve: 2020. 09. 14.)

számos olyan probléma tört újra felszínre, amelyekre a Zöldek hívták fel a figyelmet. A következő években igyekeztek rendezni a soraikat, és mivel egyre inkább közeledett a Die Grünen és a Bündnis 90 egyesülése, mind a bel-, mind a külpolitikai programjukat felülvizsgálták és új alapokra helyezték. Az utóbbira kiemelten szükség volt, ugyanis az új világrend korábban alig ismert (vagy elfelejtett) problémákat szült, amelyekre új típusú megoldásokat kellett találni.

A hidegháború alatti NSZK politikai pártjainak többsége még egyetértett abban, hogy a hadsereg elsősorban az ország védelmére szolgál, és ez látszott is a Bundeswehr struktúráján, akárcsak a katonák felszereltségén és kiképzésén. A keleti blokk felbomlásával, a két német állam egyesülésével és a Szovjetunió Kelet-Európából való kivonulásával az évtizedeken át a fennálló nemzetközi rendszer stabilitását biztosító keleti veszélyeztetettség megszűnt. Hamarosan azonban új típusú, nehezen előrelátható fenyegetések bukkantak fel, és mivel a világ különböző pontjain hatalmi vákuum keletkezett, sorban törtek ki véresebbnél véresebb regionális konfliktusok és polgárháborúk. Mindezek hatására a nyugati partnerek eleinte óvatosan, majd egyre nyíltabban követelték Németországtól a tehermegosztást, vagyis hogy gazdasági súlyának megfelelően, katonailag is járuljon hozzá a békés világrend fenntartásához. A folyamatban katalizátorként hatott az 1991-es második Öböl-háború alatt Bonnra nehezedő – elsősorban amerikai – nyomás, amelynek következtében elindult egyfajta átértékelési folyamat a Bundeswehr külföldi bevetettségét illetően.⁹ Ennek élén a CDU/CSU állt, amelyhez később a koalíciós partner FDP csatlakozott, majd amelyet hosszú évek vitái és a bevetéseket bizonyos feltételekkel engedélyező 1994-es alkotmánybíróági döntés után a szociáldemokraták (SPD) is egyre inkább követtek. A zöldpártok ebben a kérdésben egy ideig nagyjából egységesek voltak, az 1990-es évek közepén azonban elindult egyfajta erózió a nézeteiket illetően.

⁹ Hevő Péter: Visszaszámlálás a „Sivatagi Vihar” előtt. Német belpolitikai viták a második Öböl-háború elején. *Kút – az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola kiadványa*. ERDŐDY Gábor–HEVŐ Péter. 2015/1. Budapest, 2016. 194.

A sok tekintetben hasonló Die Grünen és Bündnis 90 közül a „konzervatívabb”, tehát a hidegháborúból örökölt külpolitikai nézeteket a nyugatnémet zöldek vallották. Az 1990-es nagy optimizmus közepette (általános leszerelési kedv, többségében békes kelet-európai rendszerváltozások, az ENSZ szerepének növekedése) a nyugati zöldek még kitartottak az 1980-as évekből örökölt külpolitikai nézeteik mellett: a nemzetközi konfliktusokat a kollektív biztonsági rendszereken (ENSZ, EBEÉ) belül kell megoldani, elsősorban prevencióval, rosszabb esetben gazdasági szankciókkal, elrettentéssel, de semmiképpen sem katonai erővel, mivel az további erőszakot szül.¹⁰ A NATO ilyesformán teljesen felesleges, mihamarabb fel kell azt számolni, a nemzeti haderőket lefegyverezni, és inkább a megreformált ENSZ-t globális és az EBEÉ-t regionális szinten erősíteni. Arra hivatalosan gondolni sem mertek, hogy mi a teendő, ha a nem katonai konfliktuskezelő eszközök csődöt mondanak, és ezen hiányosságuk hamarosan utolérte őket. Kuvait iraki megszállása után, 1990 szeptemberében, amikor Szaddám Huszein ellen egy nemzetközi koalíció kezdett alakulni, a Die Grünen az NSZK „teljes katonai önmegtartóztatását” követelte,¹¹ beleértve a katonai megoldás pénzügyi támogatásának megszüntetését is.¹² Ehelyett egy, az ENSZ irányítása alatt álló segélyalap felállítását szorgalmazta, amely főként a krízis alatt szenvedő „állam nélküliek”, a palesztinok és kurdok javát szolgálta volna.¹³ Miután Irak – részben a nyugatnémetek által fejlesztett Scud-rakétákkal – kezdte lőni Izraelt, a pártban törésvonalak mutatkoztak. Az Izrael és az USA közel-keleti politikáját kritizáló Hans-Christian Ströbele pártsszóvivő a támadást „Izrael politikájának logikus, szinte el-

¹⁰ Die Grünen: Das Programm zur 1. gesamtdeutschen Wahl 1990, 21. A választási program online is elérhető: https://www.boell.de/sites/default/files/assets/boell.de/images/download_de/publikationen/1990_Wahlprogramm_Bundestagswahl.pdf (Letöltve: 2020. 09. 14.)

¹¹ Angelika Beer zöldpárti képviselő beszéde a Bundestag 1990. augusztus 23-i ülésén. Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll 11/221, Bonn, 1990. augusztus 23. 17477 A.

¹² Bonn zu weiterer Golf-Hilfe bereit. *Süddeutsche Zeitung*, 1990. szeptember 1–2. 1.

¹³ Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll 11/231, Bonn, 1990. október 25. 18318 A, B.

kerülhetetlen következményeként” írta le,¹⁴ míg a „realisták” Irak ellen foglaltak állást.¹⁵ Ströbele mondataiból a lemondását eredményező botrány kerekedett, és az esetből halványan látszott, hogy a „realisták” élén felszólaló Joschka Fischer új, egy sokkal inkább nyugati orientációjú külpolitikai irányvonalát néhányan már szívesen követnék.¹⁶

Az Öböl-háború alatti német tétlenségre és az abból fakadó presztízavesztésre hivatkozva a kormányon lévő kereszténydemokraták és szabaddemokraták 1991-től társadalmi vitát kezdeményeztek, és olyan alkotmánymódosítást kívántak elérni, amely egyértelműen lefektette volna a Bundeswehr külföldi bevetettségének feltételeit. A Die Grünen ekkor még az ENSZ kéksisakos misszióiban való német részvételt is elutasította, mert az véleménye szerint az intervenciós politika felé tett első lépést jelentette volna.¹⁷ Ezzel szemben a Bündnis 90 álláspontja a szociáldemokratákéhoz állt közel, mivel alkotmánymódosítás és az ENSZ alapvető reformja mellett elképzelhetőnek tartotta a Bundeswehr békefenntartó akcióit.¹⁸ A vitába óriási változást hozott a kelet-európai instabilitás legdöbbenetesebb formája, a balkáni háború, amellyel az oly távoli fogalomnak tűnő fegyveres konfliktusok visszatértek a kontinensre.

A háborús tudósítások láttán 1991 végétől a kormánypártok részéről néhányan katonai intervencióért kiáltottak, vagy

¹⁴ Gefundenes Fressen. *Der Spiegel*, 1991. február 25. 26.; Cora STEPHAN: An der deutschen Heimatfront. *Der Spiegel*, 1991. március 4. 242.

¹⁵ Fischer fordert Solidarität mit Israel. *Süddeutsche Zeitung*, 1991. január 26–27. 6.; Andrei S. MARKOVITS: Eine ernüchternde Erfahrung. Die Friedensbewegung aus der Sicht eines amerikanischen Juden. *Die Zeit*, 1991. február 15. Forrás: <http://www.zeit.de/1991/08/eine-ernuechternde-erfahrung> 2. (Letöltve: 2020. 09. 14.)

¹⁶ Realos wünschen sich Fischer als Chef. *Süddeutsche Zeitung*, 1991. január 27. 6.

¹⁷ Peter ZILLER: Grüne lehnen Blauhelm-Einsätze der Bundeswehr strickt ab. *Frankfurter Rundschau*, 1991. június 10.

¹⁸ Vera WOLLENBERGER–Achim SCHMILLEN: Aus Grüner Sicht – Eine Weltorganisation nach dem Golf-Krieg. Zur Reform der UN und zum Einsatz der Bundeswehr bei Friedensmissionen. *Frankfurter Rundschau*, 1991. május 15.; Archiv Grünes Gedächtnis (a továbbiakban: AGG), B.II.3. Bündis 90/Die Grünen Bundestagsfraktion 1994–1998, 1713 2/2, A Bündnis 90 ügyvezető bizottságának határozata, Berlin, 1993. május 10.

legalább a Jugoszláv Néphadsereg támaszpontjainak bombázását várták.¹⁹ Miután nyilvánosságra kerültek a Bosznia-Hercegovinában történt súlyos háborús bűncselekmények, a német politikai elit komoly morális válságba került, amelynek legfőbb kérdései így hangzottak: a második világháborús szörnyűségek milyen tanulsággal szolgálnak a mai németek számára? Vajon a Wehrmacht-katonák unokái messze kerüljék el a Balkán-félszigetet, vagy éppen fordítva, kötelesek megakadályozni egy újabb népirtás, egy újabb Auschwitz felállítását, amint felismerik, hogy az készülóban van? A háború első éveiben még szinte egységesen élt a német köztudatban a Kohl-doktrínaként elhíresült koncepció, miszerint az egykori Jugoszlávia területére a Bundeswehr szárazföldi csapatokkal semmiképpen se lépjen.²⁰ A német kormány céljaival és igényeivel azonban ez az álláspont hosszú távon nem volt fenntartható.

A nyugatnémet Zöldeknek a balkáni beavatkozástól való merev elzárkózása akkor kezdett feloldódni, amikor a háború a politikai és gazdasági nyomásgyakorlás ellenére sem hagyott alább, a televíziós közvetítésekből és boszniai látogatásaikból²¹ pedig kiderült, hogy a háborús bűncselekmények Európában évtizedek óta nem ismert szintre léptek. Daniel Cohn-Bendit az első

¹⁹ Elsősorban Karl Lamers, Norbert Blüm és Wolfgang Schäuble. Martin WINTER: Einsatz der Bundeswehr verlangt. Zwei Minister fordern Intervention in Jugoslawien. *Frankfurter Rundschau*, 1991. november 15.

²⁰ A kancellár egy parlamenti beszédéből levezetve Kohl-doktrínának hívjuk azon kül- és biztonságpolitikai alapelvet, amely szerint azokba az országokba, amelyeket a második világháború alatt a Wehrmacht megszállva tartott, német katonák többé nem léphetnek.

²¹ A Zöldek parlamenti delegációjának 1993-as boszniai látogatása után egy különleges pártnapot is tartottak Brémában, amelyen az élménybeszámoló a hallgatóság egy részét az ideológiájuk felülvizsgálatára sarkallták. AGG, B.II.2. Bündnis 90/Die Grünen Bundestagsfraktion 1994–1998, 303/2. Bosnien-Herzegowina am Ende? Bericht über eine Reise von Abgeordneten und anderen Mandatierten von Bündnis 90/Die Grünen nach Bosnien-Herzegowina und Kroatien (2–9. Juni 1993). A pártnapon ennek ellenére egy olyan határozatot fogadtak el, amely elfogadhatatlannak tartotta a katonai intervenciót Boszniában, és helyett a békés eszközök használatát támogatta. Beschluß der außerordentlichen Bundesversammlung von Bündnis 90/Die Grünen vom 9.10.1993, Gewaltfreiheit und Menschenrechte – friedenspolitische Grundlinien von Bündnis 90/Die Grünen, Bonn, 1993.

között volt, akik a nyugati államok, sőt a korábban oly gyűlölt NATO katonai beavatkozását követelték már 1992–1993-ban. A köré csoportosulók úgy gondolták, hogy Slobodan Milošević szerb elnök fasiszta rendszert tart fenn, a szerbek által felállított koncentrációs táborokat pedig csak katonai erővel lehet felszabadítani, ahogyan az a második világháborúban a németek foglyaival történt. A zöld mainstreamtől eltérő nézeteik miatt a pártgyűléseken eleinte a német bűnök relativizálásával, sőt olykor rasszizmussal vádolták őket,²² de ahogyan a következő években a baloldali radikálisok kezdték elhagyni a pártot, a bal-káni helyzet pedig súlyosbodott, a „realisták” egyre több követőt gyűjtöttek. Látható volt, hogy a belső nézeteltérések ellenére a Die Grünen körében is megindult egy szerényebb elmozdulás az Öböl-háború előtt és alatt képviselt pacifista, teljes mértékben elzárkózó magatartástól a Bundeswehr korlátozott külföldi bevetethetősége felé. 1993-ban megtörtént a nyugati Die Grünen és a keleti Bündnis 90 fúziója, és egy évvel később együttes erővel visszatértek a Bundestagba.

²² Cohn-Bendit 1994 áprilisában egy tüntetésen a goraždei védett zónában rekedtek helyzetét az 1944-es varsói gettólázadás részvevőjéhez hasonlította, amiért kapott hideget-meleget. A biztosítékot már korábban, egy 1993. októberi, Bonnban tartott pártgyűlésen kiverte azzal a mondatával, hogy a bosnyák muszlimok „az európai kultúra részei” és „a mi vérünk emberei”, amiért végül majdnem kizavarták a teremből. A holokauszt más bűnökhöz való hasonlítása, valamint a „vérségi alapon” való megkülönböztetés borítékolhatóan nagy figyelmet keltett a német baloldalon, valószínűleg ez is volt Cohn-Bendit célja. Sz. n.: Cohn-Bendit: Goražde ein zweites Warschauer Ghetto. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 1994. április 21.; Matthias GEIS: Immun gegen Mitleiden. die tageszeitung, 1993. október 11.; Klaus HARTUNG: Zurück zur reinen Moral. *Die Zeit*, 1993. október 15. Forrás: <http://www.zeit.de/1993/42/zurueck-zur-reinen-moral/>komplettansicht 1. (Letöltve: 2020. 09. 14.); AGG, B.II.3. Bündis 90/Die Grünen Bundestagsfraktion 1994–1998, 1713 1/2. Daniel COHN-BENDIT: *Global denken heißt global und verantwortlich handeln. Für die Weiterentwicklung einer bürgerbewegt-grünen Außen- und Sicherheitspolitik*, Antrag an die BDK Bündnis 90/Die Grünen am 9.10.93 in Bonn, Beethovenhalle. 3.

Srebrenica hatása

A reálpolitikai szárny egyik ikonikus figurája, Joschka Fischer, miután 1991-ben másodjára is tartományi (hesseni) környezetvédelmi miniszterré nevezték ki, a nyugatnémet Zöldek, majd a fúzió után az egész párt egyik legerősebb emberévé lépett elő. Fischer a Bosznia-vitától éveken át következetesen távol tartotta magát, de az ezzel kapcsolatos ritka megnyilvánulásaiából kiderült, hogy még 1994-ben is ellenezte a Bundeswehr balkáni bevetését: „Meg vagyok győződve róla, hogy német katonák ott, ahol a második világháborúban Hitler katonái tomboltak, a konfliktust csak felizzítanák, nem pedig megszüntetnék.”²³ Fischernél a nyilvánosság előtti fordulópont 1995 nyarán, a srebrenicai tömeggyilkosság után érkezett el, amikor egy nyílt levélben indított frontális támadást a boszniai beavatkozást még mindig feleslegesnek tartó pacifisták ellen. A frakcióvezető hosszasan tanakodás után vette rá magát a konfrontációra, ugyanis tudta, ezt mások is megtették volna helyette, de így legalább mederben tarthatta a vitát.²⁴ A tizenkét oldalas levél szerint a békés eszközök kora lejárt, Boszniában népirtás folyik, a szerbek fittyet hánynak a nemzetközi jog írott és íratlan szabályaira, a német baloldal pedig elveszíti az erkölceit és „lelkét”, ha a továbbiakban is megtűri a „balkáni fasizmus” tombolását.²⁵ A több ezer bosnyák kivégzése, akiket az ENSZ képtelen volt megvédeni, megmutatta számára, hogy pártja egyik alapelve, az erőszakmentesség nem minden esetben fenntartható, és az erőszakra olykor erőszakkal kell válaszolni. Ezzel Fischer vált a párton belül azok élharcosává, akik genocídium esetén a harci bevetést megengedhetőnek tartották,²⁶ sőt „erkölcsi kötelességnek”

²³ Warten auf den nächsten Parteitag. *die tageszeitung*, 1994. december 30. 12.

²⁴ Gefeiert oder gefoltert. *Der Spiegel*, 1995. augusztus 7. 32.; AGG, B.II.3. Bündis 90/Die Grünen Bundestagsfraktion 1994–1998, 1247 1/2. Erklärung zum Fall von Srebrenica, 1995. július 14.

²⁵ Joschka FISCHER: I. m. 1141–1150.

²⁶ Érdekes, hogy több „kiábrándult”, egykori zöld politikus, író – például Jutta Ditfurth, Christian Y. Schmidt – azt állítja, Fischer valójában sosem volt pacifista, de csak akkor mert a háború mellett felszólalni, amikor a nemzet-

nevezték. Ez azonban még csak azt jelentette, hogy a boszniai muszlimok számára biztosították volna a hatékony önvédelemhez²⁷ szükséges körülményeket, vagy a NATO által megerősített ENSZ-csapatokkal szorították volna vissza a szerbeket. Hogy a hadműveletben német katonák is részt vehettek volna, arról egyelőre szó sem volt.

A levél a német közéletben bombaként robbant. Rövid várakozás után a Ludger Volmer, Kerstin Müller, Claudia Roth, Jürgen Trittin és Angelika Beer körüli zöldpárti pacifisták provokációnak, átgondolatlan téziseknek nevezték Fischer állításait, Volmer pedig egyszerűen azt ajánlotta kollégájának, hogy fogjon egy fegyvert, és masirozzon Szarajevóba. Ők mindannyian ragaszkodtak Boszniában a békés kényszerítő eszközökhöz,²⁸ és legvégső esetben az embargóintézkedések fegyveres véghez vitelét tudták csak elképzelni, persze a Bundeswehr nélkül.²⁹ Fischert politikai kétszínűséggel vádolták, amiért a horvátok által elűzött több százezer krajjinai szerbért nem emelte fel a hangját, és az

közi helyzet már az ő malmára hajtotta a vizet. Véleményük szerint Fischer az 1980-as évek eleje óta a külügyminiszeri székről álmodozott, és mivel tudta, hogy egy, a NATO-tagságot elutasító párt nem kerülhet Németországban kormányra, szépen lassan igyekezett a „reálpolitikai vonalat” ráerőltetni pártjára. Ezen folyamat 1994-től felgyorsult, és Schmidt egy tanulmányában elejti azt a cinikus kijelentést, hogy Fischernek a kurzusváltáshoz „már csak egy valódi népirtás hiányzott”, amelyet Srebrenicával megkapott. Jutta DITFURTH: *Krieg, Atom, Armut. Was Sie reden, was Sie tun: die Grünen*. Rotbuch Verlag, Berlin, 2011. 134.; Christian Y. SCHMIDT: *Die Grünen, die Nato und der Krieg*. In: Klaus BITTERMANN–Thomas DEICHMANN (Hrsg.): *Wie Dr. Joseph Fischer lernte, die Bombe zu lieben*. Verlag Klaus Bittermann, Berlin, 1999. 141.

²⁷ Fischer egy interjúban azt mondta, hogy a védett zónák ilyen formában nem fenntarthatók. Ennek ellenkezőjét állítani „véres cinizmus” lenne, mert a zónákban élő emberekben azt a tudatot keltenék, hogy biztonságban vannak, aztán egy szép nap a gyilkosaik elhurcolnák őket, ahogyan az történt Srebrenicában is. „A védett zónák hazugságának, hiszen nem azok, mindenesetre véget kell vetni.” Olaf IHLAU–Paul LERSCH: „Das wäre blutiger Zynismus”. Joschka Fischer über die Kritik an seinem Bosnien-Papier und den Pazifismus der Grünen. *Der Spiegel*, 1995. augusztus 21. 27–28. „A boszniai muszlimok jelenleg a pusztaság túlélésért küzdenek, emberként és kultúráként egyaránt, és ezért senki sem vonhatja kétségbe az önvédelemhez való jogukat.” Joschka FISCHER: I. m. 1148.

²⁸ Wolfgang STOCK: Eine ernsthafte Zerreißprobe für Bündnis 90/Die Grünen. Fragen an den grünen Pazifismus. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 1995. szeptember 15.

²⁹ „Nicht mehr zeitgemäß”. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 1995. október 2. 4.

intervenciós jogot azért sem tartották erkölcsileg igazolhatónak, mert akkor a világ minden hasonló konfliktusába be kellett volna avatkozni.³⁰ A pacifista szárny a fenntartásait végül írásban is összesítette, és Fischer nyílt levelére október végén nyílt levéllel válaszolt.

Az elvi kérdéseken túl a vitával egy fontos hatalmi harc játszódott le, amelynek tétje a párt hosszú távú stratégiája volt. Joschka Fischer ekkor már valószínűleg erőteljesen gondolkodott egy kormányalakítás lehetőségén, a potenciális szövetséges SPD felé pedig az egymástól egyre távolodó külpolitikai nézeteik jelentették az egyik legnagyobb akadályt. Felismerve a veszélyt, Ludger Volmer figyelmeztetett, hogy Fischer a Zöldeket „elnöki párttá” akarja változtatni, ahol „tetszés szerint lehet vitázni, de végül egy ember dönt”,³¹ és a külügyminiszteri ambíciói oltárán feláldozná a zöld pacifizmus nemes eszméit. Érdekes, hogy külpolitikai nézetei kapcsán Fischert a „realista” szárny is kritizálta, de az előzővel éppen ellenkezőleg, mivel szerintük túl enyhe véleményt képvisel. Waltraud Schoppénak nem tetszett, hogy a levél még így is rengeteg engedményt nyújtott a pacifistáknak,³² Daniel Cohn-Bendit szintén hasonlóan gondolta: „Ha Fischer valaha külügyminiszter lesz, nem tarthatja fenn ezen véleményét.”³³

A jobbról és balról érkező támadások ellenére a párton, de legfőképp a parlamenti frakción belüli erózió lassacskán megindult. Srebrenica előtt fél hónappal, egy 1995. június 30-i parlamenti szavazáson még csak négyen helyeselték a Bundestagban ülő képviselők közül a Bundeswehr egy szerényebb balkáni beve-

³⁰ AGG, B.II.3. Bündnis 90/Die Grünen Bundestagsfraktion 1994–1998, 1247 2/2. Kerstin MÜLLER–Claudia ROTH–Jürgen TRITTM–Ludger VOLMER: *Wohin führt die Forderung nach einer militärischen Interventionspflicht gegen Völkermord? Ein offener Brief an die Mitglieder von Bündnis 90/Die Grünen*, 1995. 5. A frakcióvezető utólag a horvátokat is elítélte emiatt, és a szerbek elűzését „a nacionalizmus horvát formájaként” értékelte, amelyet „Németország úgynevezett barátja” követett el. A katonai intervenciót pedig konkrétan a boszniai védett zónákra értette, amelyeket az ENSZ képtelen megvédeni, nem pedig a világban folyó összes konfliktusra. „Das wäre blutiger Zynismus.” I. m. 28.

³¹ *die tageszeitung*, 1995. június 12. Idézi: Christian Y. SCHMIDT: I. m. 154.

³² Gefeiert oder gefoltert. I. m. 33.

³³ *die tageszeitung*, 1995. augusztus 2. Idézi: Christian Y. SCHMIDT: I. m. 154.

tését (a *Rapid Reaction Force* támogatását). Fischer levelét most viszont már számtalan zöld politikus üdvözölte országszerte (Reinhard Bütikofer,³⁴ Antje Vollmer,³⁵ Angelika Köster-Loßack,³⁶ Rupert von Plottnitz,³⁷ Krista Sager³⁸), akik úgy gondolták, hogy ha tetszik a NATO-ellenes kollégáiknak, ha nem, az atlanti szövetség nélkül nem lesz béke a Balkánon.³⁹ Az ő pozíciójukat erősítették az 1995. őszi események. Augusztus 30-án a NATO megindította a *Deliberate Force* fedőnevű hadműveletét, amelynek keretein belül szerb állásokat, raktárakat és fegyvergyárakat bombázott Bosznia-Hercegovinában, és a csapások egészen a szarajevói védett zóna feladásáig folytatódtak. A katonai erőviszonyok változásának és Horvátország előretörésének hatására a szerbek is nyitottá váltak a konfliktus lezárására. November 1-jétől az amerikai Daytonban megkezdődtek a béketárgyalások Slobodan Milošević szerb, Franjo Tuđman horvát és Alija Izetbegović bosnyák elnök között. A teljes elszigeteltségben az amerikaiak a három felet többhetes, megszakítások nélküli tárgyalásokra kényszerítették, amelynek végén, 21-én megszületett a békeszerződés, ezzel lezárva az évek óta pusztító háborút a Balkánon.⁴⁰ Megegyeztek többek között abban is, hogy a boszniai

³⁴ AGG, B.II.3. Bündis 90/Die Grünen Bundestagsfraktion 1994–1998, 1247 1/2. Reinhard BÜTIKOFER: *Meine Position zur Frage einer militärischen Intervention in Bosnien-Herzegowina*, 1995. szeptember 4.

³⁵ Fischer für militärische Sicherung der bosnischen Schutzzonen. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 1995. augusztus 2.

³⁶ Wolfgang STÖCK: Internationale Solidarität. Am Schicksal Bosniens entbrennt ein Konflikt zwischen grünen Pazifisten und „Bellizisten“. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 1995. június 2.

³⁷ Hessische Grüne unterstützen Fischers Haltung zu Bosnien. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 1995. augusztus 3.

³⁸ Frau Sager für „Friedens erzwingung“. Mit deutscher Beteiligung. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 1995. szeptember 14.

³⁹ Gerd Poppe mondta erről 1995 őszén: „És a pacifista barátaink és azok, akik magukat annak hívják, kénytelenek megállapítani, hogy a NATO akciói a béketárgyalások esélyeit javították.” Eva KEIL: *Das Bosnien-Friedenskorps in eine Aufgabe für die NATO. Thüringer Allgemeine*, 1995. szeptember 26.

⁴⁰ Az egyezmény szerint Bosznia-Hercegovinát az eredeti határai szerint kell megtartani, viszont két, önállósággal bíró országrészre osztották fel: a területileg szinte ugyanakkora bosnyák–horvát föderációra és a szerb autonóm államra. Mindkét tagállamnak van saját elnöke, parlamentje és kormánya, de természetesen közös ügyek és szervek is maradtak, úgymint a külpolitika és külkeres-

békefolyamatra egy hatvanezres nemzetközi haderőt, az IFOR-t (Implementation Force) hívnak életre, amelyet – tanulva a korábbi hibákból – kizárólag a NATO irányítása alá vonnak, hogy elkerüljék az ENSZ-csapatokkal történt fiaskót. Az oly régóta várt béke beköszönteni látszott, és ennek biztosításában Németországra is számítottak, ami újabb kihívás elé állította a német pártokat.

Dayton előtt Fischer még ragaszkodott azon véleményéhez, hogy a Bundeswehrnek semmi keresnivalója sincs Boszniában, a békeszerződés után azonban már a német IFOR-résztvételt soha vissza nem térő lehetőségnek tekintette, és erről több hónapon át győzködte párttársait. Néhány nappal az IFOR-bevetésről szóló szavazás előtt, december 2–3-ára tüzték ki Brémában a pártgyűlésüket, amelyre már konkrét külpolitikai elképzeléseket kellett előkészíteni mindkét oldalon. A pacifisták részéről Ludger Volmer dolgozott ki egy tervezetet, amely gyakorlatilag megegyezett a Zöldek 1992-es álláspontjával, és a német katonákat legfeljebb kéksisakos missziókba küldte volna.⁴¹ Ezzel szemben a „realisták” Rupert Kleinert által írt indítványa a németek „erkölcsi kötelességének” tartotta az IFOR-ban való résztvételt.⁴² Érdekes, hogy Kleinert szinte szóról szóra ugyanazon érveket használta, mint Helmut Kohl kancellár és kereszténydemokrata kollégái néhány évvel korábban. A pártgyűlésen végül a jelenlévők többsége Volmer indítványát támogatta, tehát elutasította a Bundeswehr bármifajta harci bevetését. Ugyanakkor óriási elmozdulás történt 1995 nyara óta a reálpolitikusok nézetei felé, hiszen Kleinert tervére a tagok 38%-a szavazott.⁴³ A sajtó a „realistákat” ünnepelte győztesként, Fischer pedig a brémai eredmény ellenére bejelentette, hogy a parlamenti ülésen ebben a kérdésben a saját útjukat járják, és a kormány mellé állnak. Az IFOR-résztvételtől szóló szavazáson végül egy nagyon érdekes eredmény született:

kedelem, vagy az alkotmánybíróság. Az egyezmény angolul itt érhető el: <https://www.osce.org/bih/126173?download=true> (Letöltve: 2020. 09. 20.)

⁴¹ Auszug aus dem von der Bundesversammlung der Grünen angenommenen Antrag zur Außen- und Friedenspolitik. *Das Parlament*, 1995. december 8.

⁴² Scharfe Töne, ein Antrag und ein Brief. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 1995. november 7. 7.

⁴³ Für Antrag zu UN-Einsätzen. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 1995. november 11. 5.

a 48 fős zöldfrakcióból 22-en a kormány indítványa ellen szavaztak, 22-en támogatták azt, és volt még négy „taktikai” tartózkodó, akik egyik csoport felé sem akarták a mérleg nyelvét elbillenteni.⁴⁴

A június 30-i négy „elhajlóhoz” képest tehát jelentős átrendezés ment végbe a frakción belül, és mivel a kormánynak erre a 22 szavazatra egyébként nem volt szüksége a többség eléréséhez (ugyanis a kormánypártok és az SPD nagy része is támogatta az indítványt), főként azt a célt szolgálta, hogy Fischer megmutassa: elindultak a kormányzati felelősség vállalásának irányába. Ráadásul a közvélemény-kutatások szerint a Bündnis 90/Die Grünen választóinak többsége ekkor már legitimnek tartotta az erőszak alkalmazását, ha azzal elejét veszik egy népirtásnak.⁴⁵ Fischert és társait természetesen a Zöldek másik szárnya a frakciófegyelem megsértésével vádolta,⁴⁶ a két tábor közti elmentét mélyült, ennek ellenére a frakcióvezető nem volt hajlandó lemondani céljairól. Az 1998-as választásokra már egy kormányzásra alkalmas pártot akart a Zöldekből „nevelni”, a pacifisták viszont ennek az oltárán nem voltak hajlandók feláldozni az egyik alapértéküket.

A következő évben az IFOR-misszió a németek számára komolyabb incidensek nélkül zajlott, de az is látszott, hogy a boszniai stabilitás elérése érdekében a mandátumot meg kell hosszabbí-

⁴⁴ Ergebnis der namentlichen Abstimmung über die Beschlußempfehlung des Auswärtigen Ausschusses zu dem Antrag der Bundesregierung zur deutschen Beteiligung an den militärischen Maßnahmen zur Absicherung des Friedensvertrags für Bosnien-Herzegowina, Drucksachen 13/3122 und 13/3183. In: Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll 13/76, Bonn, 1995. december 6. 6673–6675.

⁴⁵ Grüne Wähler sind für Kampfeinsätze. *Der Spiegel*, 1995. december 4. 17. Az Emnid Intézet ezen kutatása szerint csak a Zöldek szavazóinak 27%-a utasította el minden körülmények között a Bundeswehr NATO területén kívüli harci bevetéseit. Ezzel szemben 52% támogatta, ha ezzel egy népirtás megelőzhető, és további 16%, ha az ENSZ ezt kívánja. A kutatásból az is kiderült, hogy minél fiatalabb egy szimpatizáns, annál inkább támogatja a harci bevetéseket: a 18–24 évesek 68%-a, a 25–29 évesek 59%-a, a 30–44 évesek 50%-a, a 45–59 évesek 44%-a és a 60 felettiek 46%-a.

⁴⁶ „Tränen auf allen Seiten” – Grünen-Vorstandssprecher Jürgen Trittin über den Konflikt nach der Bosnien-Abstimmung. *Der Spiegel*, 1995. december 11. 36–37.

tani és kibővíteni, méghozzá a Stabilization Force (SFOR) keretein belül. A zöld pártelit 1996 őszén tett egy hatnapos boszniai körutat, hogy meggyőződjön az IFOR munkájának eredményeiről, és hogy egyáltalán szükséges-e továbbra is katonákat állomásoztatni az országban. Személyesen találkozhattak a háború áldozataival, özvegyekkel, árvákkal, láthattak szétbombázott városokat, Banja Luka érseke pedig azzal vádolta őket, hogy semmit sem tettek a rengeteg gyilkosság megakadályozásáért. Joschka Fischer és Krista Sager igazolva érezték magukat egy évvel korábbi álláspontjukat illetően, Kerstin Müller – ahogy ő mondta – az út hatására „megingott”, Jürgen Trittin pedig a delegáción belül egyedül maradt a világnézetével. Trittin szomorúan konstataulta, hogy a helyiek nem panaszkodnak idegen katonák jelenléte miatt: „az emberek itt sajnos megkívánják, hogy kívülről kormányozzák őket”.⁴⁷ Fischer eközben tudatosan és demonstratívan mutatkozott a német kontingenssel, a trogiri támaszponton pedig kijelentette, hogy a Bundeswehr „engem nagyon kellemsen meglepett. Ez valóban egy demokratikus polgári hadsereg.”⁴⁸ Ennek ellenére a Bundestag 1996. december 13-i ülésén nem támogatta a német SFOR-bevetést, és a NATO helyett egy ENSZ vezette missziót javasolt. A frakció vele tartott, 25-en a kormány javaslatát elutasították, 16-an tartózkodtak, és csak ketten támogatták azt.⁴⁹ Eközben az SPD ebben a kérdésben már szinte teljesen átvette a kormánypártok álláspontját, ugyanis mind a német lakosság, mind a nyugat-európai partnerek magatartásából úgy tűnt, ez a követendő trend, ezzel tűnne kormányzásra alkalmasnak. Miután a meggyengült Helmut Kohl egy legendás,

⁴⁷ Gutes Gewissen. *Der Spiegel*, 1996. október 28. 34.

⁴⁸ A német kontingens 1996. január óta hivatalban lévő parancsnoka, Friedrich Riechmann altábornagy elégedetten beszélt a találkozóról: „Olyan politikusok is meglátogattak minket, akik nem állnak közel a fegyveres erőkhöz. Eközben az előítéleteiktől megszabadulhattak, és görcsök nélküli beszélgetéseket kezdhettünk.” Idézi: Friedrich W. RIECHMANN: *Von Kroatien in die „Box”*. In: Peter GOEBEL (Hrsg.): *Von Kambodscha bis Kosovo, Auslandseinsätze der Bundeswehr seit Ende des Kalten Krieges*. Report Verlag, Frankfurt am Main-Bonn, 2000. 165.

⁴⁹ Ergebnis der namentlichen Abstimmung zum Antrag der Bundesregierung (Drucksachen 13/6500 und 13/6519). In: Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll 13/149, Bonn, 1996. december 13. 13519 A.

1997. húsvéti interjúbán⁵⁰ minden előzmény nélkül bejelentette, hogy a parlamenti választásokon ismét ő fog indulni, Joschka Fischer és a szociáldemokrata Gerhard Schröder már tudatosan készültek a közös kormányzásra, ennek rendelték alá külföldi útjaikat, és próbálták csillapítani a pártjaikban lapuló pacifista kisebbséget minden egyes katonai bevetésről szóló vitán. Erre végül szükségük is lett, mert „jobbra tolódásuk” csúcspontján, 1998–1999-ben pártjaikkal egy ENSZ-mandátum nélküli háborús részvételt kellett elfogadtatniuk, amely a megfelelő felvezetés nélkül – főként a Zöldeknél – akár pártszakadással is járhatott volna.

Ellenzékből kormányra kerülve

1998 első felében nagyon érdekesen fonódtak össze a német belpolitikai, valamint a nemzetközi események: az őszi parlamenti választások és az előtte folytatott kampányidőszak mellett egy komoly európai konfliktus volt kialakulóban, és az utóbbival kapcsolatos külföldi nyomás alatt erősen összemosódtak a határok a kormánypártok és az ellenzék nézetei között.

A daytoni rendezésből az etnikailag sokszínű Koszovó teljes mértékben kimaradt, amely az ott lévő albánokban mély keserűséget szült, és sokan úgy gondolták, innentől fogva a saját kezükbe kell venniük sorsukat, akár fegyverrel is. A Koszovói Felszabadítási Hadsereg (Ushtria Çlirimtare e Kosovës) 1998 elejétől gerillaháborút indított a szerb rendőri és katonai egységek ellen, amire a hadsereg egy, a civileket sem kímélő ellenoffenzívával válaszolt. A fejlemények a nyugati döntéshozók körében aggodalomra adtak okot, hiszen a srebrenicai népirtás emlékei még nem voltak túl távoliak, és egy újabb humanitárius katasztrófát mindenképp el akartak kerülni. A NATO a korai beavatkozáson gondolkodott, de mivel Koszovó egy szuverén állam, Jugoszlávia része volt, annak megtámadásához szükségeltetett

⁵⁰ „Farbe bekennen”. Helmut Kohl-interjú az ARD-ben Marion van Haarennel és Sigmund Gottliebkel, 1997. április 3., Fernseh/Hörfunkspiegel Inland I, 1997. április 4.

az ENSZ Biztonsági Tanácsának mandátuma. Oroszország vé-tője miatt erre nem lehetett számítani, ezért felmerült a kérdés, hogy a NATO és tagállamai hajlandóak-e elmenni egy mandátum nélküli intervencióig.⁵¹ Szeptemberre a koszovói albán menekültek száma meghaladta a negyedmilliót, az ENSZ Biztonsági Tanácsa pedig 23-án elfogadta az 1199. számú határozatát,⁵² amelyben többek közt az azonnali fegyverszünetet, a szerb rendőri és katonai egységek kivonását, valamint a humanitárius szervezetek Koszovóba beengedését és a menekültek visszatérésének garanciáját követelte. Egy nappal a határozat kihirdetése után, szeptember 24-én a NATO arra kérte tagjait, hogy tegyék meg felajánlásukat, ki milyen egységgel járulna hozzá Koszovó pacifikálásához.⁵³ Mivel az oroszokra ebben a kérdésben nem számíthattak, William Cohen amerikai védelmi miniszter sürgette az ENSZ-mandátum nélküli bevetést, ha pedig az európaiak ebben nem követnék, oldják meg a balkáni problémát maguk, az USA segítsége nélkül.⁵⁴

Mindezalatt Németországban korszakváltás következett be, ugyanis az 1998. szeptember 27-i választásokon elvérzett a Helmut Kohl vezette, tizenhat éve regnáló koalíció, és Gerhard Schröder vezetésével egy szociáldemokrata-zöld kormány alakult, amelyben Joschka Fischer került a külügyminiszeri székbe.⁵⁵ Fischer és pártja még alig tudták megemésztetni a választási győzelmet, amikor – főként amerikai nyomásra – nyilat-

⁵¹ Drohung aus Moskau. *Der Spiegel*, 1998. július 6. 18.

⁵² 1199. számú határozat (1998), 1998. szeptember 23. Forrás: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20SRES1199.pdf> (Letöltve: 2020. 09. 21.)

⁵³ Joachim KRAUSE: Die deutsche Politik in der Kosovo-Krise. In: Joachim KRAUSE (Hrsg.): *Kosovo. Humanitäre Intervention und Kooperative Sicherheit in Europa*. Springer VS, Opladen, 2000. 110.

⁵⁴ William COHEN: Erste Stufe der Mobilisierung von Luftstreitkräften. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 1998. szeptember 25. 2.

⁵⁵ Az SPD a szavazatok 40,9%-ával magasan vezetett a 35,1%-os CDU/CSU előtt, míg a kisebb pártok versenyében a Zöldek is az FDP előtt végeztek. A 669 képviselői helyből így kényelmes, 345 tagú többséggel rendelkeztek. Forrás: https://web.archive.org/web/20090416044844/http://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/fruehere_bundestagswahlen/btw1998.html (Letöltve: 2020. 10. 15.)

kozniuk kellett arról, hogy a Bundeswehr részt venne-e a NATO Jugoszlávia elleni esetleges légitámadásaiban. „Mindössze tizenöt percünk maradt, hogy a háború és béke kérdéséről döntsünk”, mondta később némiképp keserűen.⁵⁶ A szorult helyzetből kibúvót nem lehetett találni: külső nyomásra, Németország nemzetközi elszigetelődésének elkerülése érdekében dönteni kellett egy olyan német katonai bevetésről, amelynek legalábbis vitatott volt a nemzetközi jogi alapja.⁵⁷ Bill Clinton elnök számítása végül bejött, ugyanis október 12-én a német kormány úgy ítélte meg, hogy ha Jugoszlávia az ENSZ BT 1199. határozatát nem tartja be, az már megfelelő indokot biztosítana a NATO légitámadásaihoz, amelyekben – természetesen a szövetségesi szolidaritás jegyében – a Bundeswehrnek is részt kellene vennie.⁵⁸ Négy nappal később még a régi Bundestag ült össze megvitatni a kérdést, amelyen komolyabb vita már nem zajlott, és a kormány indítványa elsöprő támogatást szerzett: 503-an szavaztak igennel, 63 nem és 18 tartózkodás ellenében. A Zöldeknel ez az arány 29:9:8 volt,⁵⁹ tehát a balszárny óriási lépést tett hátra, és – legalábbis ideiglenesen – Fischerék koncepciója győzött. Ennek hátteréről Jürgen Trittin szájából hangzott el a kulcsmondat egy interjúbán: „A külpolitikáról szóló veszekedéseink egy része egyben annak vitája volt, hogy milyen a helyes viselkedés ellenzékiként. Mostantól már felelősségteljesen kell az országot vezetnünk. A jövőben a kon-

⁵⁶ Gunter HOFMANN: Wie Deutschland in den Krieg geriet. *Die Zeit*, 1999. május 12. Forrás: https://www.zeit.de/1999/20/199920.krieg_.xml/komplettansicht 1. (Letöltve: 2020. 10. 15.). A korábban említett Jutta Ditfurth és Christian Y. Schmidt szerint mindez csak a pártja felé jelzett színjáték volt, és akik Fischert már régóta ismerték, nem azon csodálkoztak, hogy tizenöt perc alatt rászánta magát a háborús részvételre, ehelyett inkább azt kérdezték: „Miért tartott neki egyáltalán egy egész negyedórán át, hogy beleegyezzen a háborús bevetés elindításába?” Christian Y. SCHMIDT: I. m. 133.

⁵⁷ Joachim KRAUSE: Deutschland und die Kosovo-Krise. In: Jens REUTER-Conrad CLEWING (Hrsg.): *Der Kosovo Konflikt. Ursachen, Verlauf, Perspektiven*. Wieser Verlag, Klagensfurt, 2000. 406.

⁵⁸ Kabinet billigt Nato-Einsatz. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 1998. október 13. 2.

⁵⁹ Ergebnis der namentlichen Abstimmung zu dem Antrag der Bundesregierung auf Drucksache 13/11469. In: Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll 13/248, Bonn, 1998. október 16. 23161 B.

szenzusra törekvés a fontos.”⁶⁰ Trittin rugalmassága azt sugallta, ellenzékben a párt alapelveit szükséges hangoztatni, kormány-pártként viszont a kompromisszum érdekében le kell mondani ezek egy részéről. Joschka Fischer a pártján belüli ellenlábasai közt egyébként ügyesen osztotta szét a felelősséget, ezzel némi hallgatásra ítélve őket. Trittinból környezetvédelmi miniszter lett, Ludger Volmert pedig, aki néhány évvel korábban még azt ajánlotta Fischernek, hogy fogjon egy puskát, és masírozzon vele Szarajevóba,⁶¹ a Külügyi Hivatal államminiszterévé nevezték ki, és az október 9-i washingtoni útjukon már Bill Clinton kezét szorongatta. Volmer néhány nappal a Bundestag-ülés után egy interjúban kijelentette: „Nem mondhatjuk azt, hogy mivel a világ ily komplikált, lemondunk a kormányzás iránti igényünkről.”⁶² Fischer egyébként nem volt könnyű helyzetben – egyrészt a vele szemben bizalmatlan amerikaiakat kellett meggyőznie, hogy külügyminiszterként nem tér le a transzatlanti útról, másrészt a saját pártját arról, hogy egy „igazságos” háborút vállalnak.

A fegyveres összetűzést végül Slobodan Milošević pillanatnyi meghátrálása miatt sikerült néhány hónappal elodázní, de 1999 elején kiújult a krízis. Január közepén egy Račak nevű faluban egy szerb rendőr meggyilkolása után negyvenöt helyi lakos lelte halálát, az ott lévő külföldiek beszámolója szerint kivégezték őket. A račaki eset sokakban azt a meggyőződést erősítette Nyugaton, hogy – ahogyan Boszniában is kiderült – a szerbeket kizárólag katonai erővel lehet megállítani és jobb belátásra bírni.⁶³ Többek közt a németek lobbijának köszönhetően nemzetközi tárgyalásokat hívtak életre a belgrádi kormány és a koszovói albánok képviselői között, ezek azonban nem jártak sikerrel, így március 23-án Javier Solana NATO-főtitkár kiadta a parancsot

⁶⁰ Man kennt sich, man dutzt sich. *Der Spiegel*, 1998. október 12. 27.

⁶¹ „Das wäre blutiger Zynismus.” I. m. 27.

⁶² „Wir sind da im Dilemma” – Der grüne Außenpolitiker Ludger Volmer über die Kosovo-Krise und die deutsche Zustimmung zum NATO-Angriff. *Der Spiegel*, 1998. október 19. 31.

⁶³ Dieter S. LUTZ: Völkermord, Moral und die Unabwendbarkeit von Kriegen am Beispiel Kosovo. In: Johannes M. BECKER–Gertrud BRÜCHER (Hrsg.): *Der Jugoslawienkrieg – Eine Zwischenbilanz*. LIT, Münster, 2001. 192.

a légitámadásokra, másnap pedig megindultak a bombázások Jugoszlávia ellen.

Joschka Fischer külügyminiszter a lehetőségeihez mérten mindent elkövetett, hogy elkerüljék a háborút, még külön-külön elutazott győzködni a koszovói albánokat, majd Miloševićet Belgrádban. Amikor viszont a békés megoldásnak nem látta többé esélyét, egy nagyon érdekes módját választotta a háború ott-honi elfogadtatásának. Az elsődleges hivatkozási alap a račaki mészárlás volt, összekötve a srebrenicai emlékekkel.⁶⁴ Egy nevezetes interjúban a következőket mondta: „Az én generációm két tapasztalattól vezérelve nőtt fel. Az első a »soha többé háborút« mondás. A második a »soha többé Auschwitzot«. [...] Ha Miloševićet elfogadjuk győztesként, az annak az Európának a végét jelentené, amelyben én hiszek.”⁶⁵ A külügyminiszter ekortájt gyakran hasonlította Miloševićet Hitlerhez,⁶⁶ a koszovói albánok meggyilkolását az auschwitzi haláltábor működéséhez, a „fasiszta” Jugoszláviát pedig olyan államnak nevezte, amely folyamatosan veszélyt jelent az európai békére és stabilitásra.

⁶⁴ Olaf IHLAU–Siegesmund VON ILSEMAN: „Geduld und Zähigkeit”. Bundesverteidigungsminister Rudolf Scharping über die Eskalation des Konflikts im Kosovo, die Handlungsoptionen der NATO und deutsche Vorbehalte. *Der Spiegel*, 1999. január 25. 138–140.; Joseph Fischer külügyminiszter beszéde a XXXV. Biztonságpolitikai konferencián (*Konferenz für Sicherheitspolitik*), 1999. február 6-án Münchenben. In: *Internationale Politik*, 1999/2–3. 171.; Thomas DARNSTÄDT–Erich FOLLATH: Krieg für das gute Gewissen. *Der Spiegel*, 1999. április 26. 33. Fischer egy interjúban kijelentette: „Igen, eleinte az Appeasement híve voltam, jó okból. De Srebrenica óta megváltoztattam álláspontomat. Egyértelművé vált számomra, hogy az Appeasement Milošević-csel szemben mindig csak további tömegsírokhoz vezet. Hogy emiatt több engedmény nem lehetséges, arról meg vagyok győződve, akármilyen nehezünkre is esik ez.” Jürgen HOGREFE–Stefan AUST–Paul LERSCH: „Milosević wird der Verlierer sein” – Außenminister Joschka Fischer über den Stand im Krieg gegen Jugoslawien, über die Kriegsziele der NATO und seine fehlgeschlagene Friedensinitiative. *Der Spiegel*, 1999. április 19. 38.

⁶⁵ „We Have To Win This”, interjú Joschka Fischerrel. *Newsweek*, 1999. április 19. Forrás: <http://www.newsweek.com/we-have-win-164834> (Letöltve: 2020. 10. 20.)

⁶⁶ Egy későbbi interjúban némiképp tagadta, de legalábbis árnyalta a két politikai összehasonlítását: „Nem hasonlítom Miloševićet Hitlerhez. Csak azt mondom, hogy 1989 óta azt a nemzeti politikát követi, amelyet a húszas és harmincas években követtek, vagyis a más népek elleni erőszakra épült.” „Milosević wird der Verlierer sein.” I. m. 38.

Emiatt az egykori koncentrációs táborok több túlélője – például Esther Bejarano, Peter Gingold vagy Kurt Goldstein – élesen tiltakozott, relativizálással vádolva őt, egykori kolléganője, Jutta Ditfurth pedig azt írta róla: Fischer cinikusan „összekeverte a német történelmet, mint a gulyást, amelyből aztán a legfinomabb falatokat kihalászhatta magának”.⁶⁷ Az újabb népirtás megakadályozása mellett gyakori érvként hangzott el a diplomáciai eszközök zátonyra futása,⁶⁸ mert Milošević – és nem a szerb nép, ezt gyakran kihangsúlyozta – kompromisszumokra képtelen, így ő egyedül felelős a háborúért.⁶⁹

A külügyminiszter érvrendszere eleinte megértő fülekre talált a pártján belül. A pacifista szárny lehangosabb tagja, Hans-Christian Ströbele hiába hiányolta a nemzetközi jogalapot, az ENSZ BT mandátumát,⁷⁰ március elején az indítványát gyorsan lesöpörték az asztalról.⁷¹ A Zöldek tehát komolyabb ellenállás tanúsítása nélkül elfogadták – de legalábbis csendben tűrték –, hogy Németország ötvennégy évvel a második világháború befejezése után, az ENSZ BT felhatalmazása nélkül Jugoszlávia bombázásába kezdjen. Március 24-én megkezdődött a Szövetséges Erők nevű hadművelet, amelyhez a német kormány 1998. október 12-i, majd a Bundestag 16-i döntése értelmében Németország tizennégy Tornado repülőgéppel járult hozzá, és egyéb, szerényebb mértékű segítséget nyújtott. Sokak meglepetésére a világ legerősebb katonai szövetségének bombázásaitól Milošević nem dobta be rögtön a törölközőt, sőt azt hangoztatta, a szerb nép kitart elnöke mellett.

⁶⁷ Jutta DITFURTH: I. m. 176.

⁶⁸ Joseph Fischer külügyminiszter beszéde a Bundestag 1999. március 26-i ülésén. Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll 14/31, Bonn, 1999. március 26. 2584 B–C.

⁶⁹ Gerhard Schröder kancellár beszéde a Bundestag 1999. március 26-i ülésén. Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll 14/31, Bonn, 1999. március 26. 2571 B–D.

⁷⁰ Hans-Christian Ströbele (Bündnis 90/Die Grünen) beszéde a Bundestag 1999. február 25-i ülésén. Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll 14/22, Bonn, 1999. február 25. 1711 D.

⁷¹ Uneinigkeit bei den Grünen. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 1999. március 5. 4.

Idegesen teltek a következő hetek, egy ideig úgy tűnt, a bombázások hatástalanok maradnak, ellenben tévedésből gyakran nem gazdasági, katonai célpontokat találtak el a gépek, hanem egyre több hír érkezett civil áldozatokról.⁷² Mindezek hatására a német lakosságban fogyott a háborút támogatók aránya,⁷³ a kormánypártokon belül pedig egyre hangosabbak lettek az addig megbújó pacifisták. Az egyelőre sikertelen légiháború a Zöldeknél okozta a legtöbb nyugtalanságot, áprilisban Fischer még próbálta lecsillapítani az elégedetlenkedőket: „A Zöldek kormányozni akarnak. Most vagy megkeményednek, vagy hamuvá porladnak.”⁷⁴ Néhány héttel később, amikor felmerült a szárazföldi offenzíva lehetősége, kitört a pánik. Kerstin Müller frakcióvezető szerint a szárazföldi háború miatt a „pártjuk szét szakadhatna”,⁷⁵ Antje Vollmer, a Bundestag alelnöke is hasonlólt mondott: „Örülten lojálisak vagyunk, de ezt már nem élénk túl.”⁷⁶ A bázis és a szavazók felől is kellemetlen hírek érkeztek. Észak-Rajna-Vesztfália ötvennégy körzeti zöld szervezetéből huszonöt követelte a bombázások azonnali leállítását, mások pedig „önfeloszlattással” fenyegetőztek.⁷⁷ Az egyik közvélemény-kutatás szerint csak a megkérdezettek 24%-a gondolta úgy, hogy

⁷² Renate FLOTTAU–Olaf IHLAU–Siegesmund VON ILSEMANN–Dirk KOCH–Jörg METTKE–Roland SCHLEICHER: „Alle Serben im Krieg”. *Der Spiegel*, 1999. március 29. 200. Az egyik eltévedt Harm-rakéta például egy szerbiai katonai célpont helyett ötven kilométerrel a határtól, egy Szófia melletti lakóházba csapódott be. Stefan BERG–Rainer PÖRTNER–Hajo SCHUMACHER: „Da bröckelt was”. *Der Spiegel*, 1999. május 3. 23.

⁷³ Jürgen HOGREFE–Paul LERSCH–Rainer PÖRTNER–Alexander SZANDAR: „Zweimal total verkalkuliert”. *Der Spiegel*, 1999. április 12. 27.; Jürgen HOGREFE–Alexander SZANDAR: „Die Spaltung liegt in der Luft”. *Der Spiegel*, 1999. április 26. 23. Fischer egy 2018-as interjúban elismerte, hogy a Jugoszlávia elleni hadműveletek mindannyiukat megviselték: „Először a balkáni háború idején tapasztaltam meg, hogy ez nem csupán egy vita háborúról és békéről a baloldali pártok között, hanem ez komolyan megérintette a jobboldali politikusokat is, főleg az idősebb generáció tagjait. Belgrád bombázása valóságos sokként érte legtöbbjüket.” Eljött az aktív német külpolitika kora? Forrás: <https://hu.euronews.com/2018/10/05/eljott-az-aktiv-nemet-kulpolitika-kora> (Letöltve: 2020. 12. 20.)

⁷⁴ „Zweimal total verkalkuliert.” I. m. 29.

⁷⁵ „Die Spaltung liegt in der Luft.” I. m. 22.

⁷⁶ Paul LERSCH–Hajo SCHUMACHER: Weltpolitik in Bielefeld. *Der Spiegel*, 1999. május 10. 26.

⁷⁷ „Die Spaltung liegt in der Luft.” I. m. 24.

Fischer „zöld külpolitikát” folytat, 31% szerint nevezhető még a párt „pacifistának”, és ugyanannyian (47%–47%) hitték, hogy a vörös–zöld koalíció kitart 2002-ig, mint ahányan a szétesését vizionálták.⁷⁸ A Bündnis 90/Die Grünen tehát mély válságban volt, éppen ezért május 13-ára egy különleges gyűlést hívtak életre.

A bielefeldi pártnapon a „realistáknak” nem a mérsékelt Jürgen Trittinnel vagy Ludger Volmerrel kellett megküzdeniük, hanem a végletekig pacifista körrel Hans-Christian Ströbele, Claudia Roth és Uli Cremer körül. Utóbbiak indítványa a légítámadások azonnali egyoldalú leállítását követelte, a békeegyezmény biztosítását pedig nem a NATO, hanem az ENSZ vagy EBESZ békemissziójával akarták biztosítani.⁷⁹ Fischert a legkülönbözőbb vádakkal illették, és a pártvezetésnek fájdalmas úton kellett rájönnie, hogy a gyűlésen csalódott, emiatt hatványozottan agresszív zöld választókból sem volt hiány. A rendőrség előzetes figyelmeztetései ellenére a rendezvény szervezői óriási biztonsági réseket hagytak szabadon, így szinte bárki bejuthatott a bielefeldi csarnokba. Rögtön a gyűlés előtt Claudia Rothot megdobta valaki, Gunda Röstelt a hajánál fogva tépték meg, Gisela Nackent és Rezzo Schlauchot pedig könnyebben megverte a tömeg. Joschka Fischer szintén a „vérét adta” a háborúért: mivel elutasította, hogy egy plexiüveget húzzanak fel a pulpitus elé, az egyik tüntető olyan erővel tudta megdobni a külügyminisztert egy festékgolyóval, hogy annak megrepedt a dobhártyája.⁸⁰ A sérült Fischerről készült képek körbejárták a világsajtót, ennek ellenére elsődleges célját teljesítette: a „realisták” indítványát⁸¹

⁷⁸ A kutatást az Emnid Intézet végezte a *Der Spiegel* megbízásából, 1999. május 4-én és 5-én, és ezer megkérdezettel dolgoztak. Weltpolitik in Bielefeld. I. m. 22.

⁷⁹ Bündnis 90/Die Grünen: Die Luftangriffe sofort beenden und mit der Logik des Kriegsführung brechen. Antragsteller Claudia Roth, Christian Ströbele u. a., 2. Außenordentliche Bundesdelegiertenkonferenz 23. Mai 1999, Bielefeld.

⁸⁰ Michael Vesper, Észak-Rajna-Vesztfália tartomány építésügyi minisztere a „merénylettel” kapcsolatban tett fel egy érdekes kérdést: „Mi történt volna, ha annak a férfinak nem festékgolyója, hanem löfegyvere lett volna?” A tüntető ráadásul rövid dulakodás után el is tudott menekülni a csarnokból. Barbara SCHMID–Andrea STUPPE: Mann im Strickrock. *Der Spiegel*, 1999. május 17. 30.

⁸¹ Bündnis 90/Die Grünen: Frieden und Menschenrechte vereinbaren! Für einen Frieden im Kosovo, der seinen Namen zu Recht trägt!, Beschluß der 2.

(a NATO egyoldalú, időben meghatározott fegyverszünete, diplomáciai erőfeszítések és egy stabilitási paktum tető alá hozása a Balkánon) némi többséggel (800 szavazatból 440-nel) elfogadták a delegáltak. Eközben pártját is egyben tudta tartani, így a pacifisták lenyugtatásával a kormánykoalíciót nem veszélyeztette semmi.

Fischer – enyhe többségi támogatással a háta mögött – rendkívüli erőfeszítéseket tett a koszovói konfliktus tárgyalásos, békés lezárására. Látni, hogy Oroszország bekapcsolódik a békét előkészítő folyamatba, a bombázásokban komoly veszteségeket szenvedett Jugoszlávia végül június elején meglengette a fehér zászlót. 11-én a NATO befejezte légitámadásait, így hetvenkilenc napi bombázás után véget ért a koszovói háború. Fischer a fegyverek elhallgatásával láthatóan megkönnyebbülten mondta: „Hosszú idő után ma végre ismét egy kicsit boldog vagyok.” Ezek a napok úgy kerülnek a történelemkönyvekbe, mint „a háborúk eltűnésének napjai Európában”.⁸² Természetesen ez még csak Koszovó pacifikálásának a kezdetét jelentette, így néhány nappal később a Kosovo-Force (KFOR) nevű békecsapat keretein belül a Bundeswehr a résztvevők közül a második legnagyobb kontingenssel bevonult a tartományba, és egy kisebb egységgel a mai napig ott állomásozik. Bár az SPD és a Zöldek vezetői minden bizonnyal nem úgy képzelték el közös kormányzásuk első évét, mint amelyet egy fegyveres konfliktus fog meghatározni, a koalíció túlélte a szakítópróbát. A szociáldemokraták közt Gerhard Schröder kancellár viszonylag határozottan a kezében tartotta a gyeplőt, a Zöldeknél viszont nagyobb ellenállás volt tapasztalható. Fischernek végül a törekvéseihez sikerült elegendő támogatót találnia, akikre a későbbiekben is szüksége volt, hiszen két évvel később bekapcsolódtak az afganisztáni háborúba, amely lépésért a német baloldalon elnyerte a korántsem hízelgő „háborús miniszter” jelzőt.

Außerord. Bundesdelegiertenkonferenz, Bielefeld, 13. Mai 1999.

⁸² Jürgen HOGREFE–Olaf IHLAU–Siegesmund VON ILSEMANN–Alexander SZANDAR: Die Last des Friedens. *Der Spiegel*, 1999. június 14. 161.

Összegzés

A tanulmányban megjelölt időkereten belül markáns változások figyelhetők meg a németországi Zöldek bizonyos külpolitikai nézeteit illetően. Az 1990-es évek elején még teljes mértékben elutasították a nemzetközi konfliktusok katonai úton való megoldását, a NATO-t felszámolták, a nemzeti haderőket pedig lefegyverezték volna. Véleményük szerint a Bundeswehrnek ilyenformán semmi keresnivalója sem lett volna az ország határain túl. Alig egy évtizeddel később pedig a kormánykoalíció egyik tagjaként német katonákat küldtek egy másik szuverén állam ellen indított, ENSZ-felhatalmazás nélküli, tehát erősen vitatott jogalapú hadműveletbe.

Álláspontjuk elsősorban külső okokból változott meg, reagálva a világban végbemenő folyamatokra. A bipoláris világ szétesése utáni kezdeti optimizmust ugyanis gyorsan elfeledtették a különböző regionális konfliktusok, polgárháborúk és terrorcselekmények. Ehhez a helyzethez alkalmazkodni kellett, és aktualizálni a hidegháború idején megfogalmazott koncepciókat, terveket. Mivel a bonni kormányra a nyugati partnerei felől nyomás nehezedett Németország aktívabb nemzetközi felelősségvállalását illetően, a minél nagyobb konszenzus érdekében a kormánypártok kísérletet tettek a politikai paletta és a társadalom áthangolására. A Bündnis 90/Die Grünen részéről ebben években át kemény ellenállásba ütköztek, erre azonban súlyos csapást mért a médiában kiemelten megjelenő és részletesen tudósított délszláv háború. Miután a Zöldek által szorgalmazott pacifikáló megoldások csődöt mondtak, a srebrenicai eset, majd a daytoni megállapodás valóban felgyorsította a katonai eszközök iránti ellenérzéseik leküzdését. A párttagok közti intenzív és nyílt vitán túl fordulópontnak tekinthető ez a Bundestagban végzett munkájuk szempontjából is, hiszen a Bundeswehr bevetéseit a különböző szavazásokon korábban alig elképzelhető mértékben támogatták.

A Zöldek fordulatában Joschka Fischer kiemelt szerepet játszott, hiszen legkésőbb 1995 nyarán vált az új külpolitikai kurzust átvenni kívánó „realisták” zászlóvivőjévé. Az ő tevékenysé-

gén jól látszik, hogy az irányváltás nem csupán külső okokra vezethető vissza. Mint a következő években többször elmondta, a párton belüli balszárny nem veszélyeztethette a zöld projektet, ezt aláhúzendó gyakran fenyegetőzött a lemondásával.⁸³ Projekten itt elsősorban a másfél évtizedes ellenzéki lét utáni közös kormányzásra gondolt, az SPD-vel karöltve, amely kormányban, az NSZK hagyományainak megfelelően, a kisebbik koalíciós pártot illette meg a külügyi tárca irányítása. Fischer tehát már potenciális külügyminiszterként igyekezett az 1998-as parlamenti választások előtt erőt, stabilitást és felelősséget mutatni, és ennek fontos eleme volt az esetleges kormányváltás utáni kontinuitás hangsúlyozása: „A külpolitikai megbízhatóság az előfeltétele egy sikeres kormányzásnak.”⁸⁴ Mivel a közvéleménykutatásokból egyértelműen látszott, hogy a társadalom helyesli a Kohl-kormány biztonság- és védelempolitikáját, a támogatásuk megszerzése érdekében erre Fischeréknek is reagálniuk kellett. Az évtized végére tehát az ellenzéki pártok körében megtörtént egyfajta „jobbra tolódás”, vagyis a Bundeswehr külföldi bevetethetőségének kérdésében vonakodva, de átvették a jobboldali német pártok álláspontját. A választásokon aratott győzelmük után, 1998 őszén ezt „élesben” is bizonyíthatták, amikor a NATO – és főként az USA – nyomására a koszovói bevetésről kellett dönteniük. A Zöldek ekkor tapasztalhatták meg első ízben azokat a kormányzati felelősséggel járó kényszerpályákat, amelyek Németország nemzetközi szervezetekben való tagságával és hatalmi státuszával jártak. A háborús részvétel miatt a zöld pártvezetést sokan kritizálták a párt elveinek elárulásával és a nyugati hatalmak előtti behódolással. 1999 tavaszán egy sajtócikkben írták Fischerről és ’68-as kortársairól: „Ahogyan sokan az ő generációjából, ő is az intézményeket akarta megváltoztatni. Végül viszont az intézmények változtatták meg az egykori utcai harcost szinte a felismerhetetlenségig.”⁸⁵ Az elégedetlenkedők végül nem

⁸³ Fischers Drohung. *Der Spiegel*, 1998. május 4. 17.

⁸⁴ Martin DOERRY–Olaf IHLAU–Christian MALZAHN: „Es kracht und raucht”. Spiegel-Gespräch mit Joschka Fischer über die Mühsal, die Grünen in eine Regierungspartei zu verwandeln. *Der Spiegel*, 1998. március 30. 33.

⁸⁵ „Ich darf nicht wackeln”. *Der Spiegel*, 1999. április 5. 27.

érték cél, Fischernek – külpolitikai kurzusának folytatása mellett – sikerült a pártját egyben tartania,⁸⁶ sőt a koszovói, majd az afganisztáni bevetés ellenére a 2002-es parlamenti választásokra tovább erősödtek, és az SPD-vel újabb kormányt alakíthattak.

⁸⁶ Maga Hans-Christian Ströbele, Fischer egyik párton belüli leghangsabb kritikusa is utólag jelentéktelennek minősítette a kormánykoalíció, vagy egyáltalán a Zöldek szakadásának esélyét. A szerző interjúja Hans-Christian Ströbelével, 2018. július 21.